

RYSZARD ZARĘBA

**Głos w dyskusji nad celem
tworzenia, statusem prawnym
i aktualnym zagospodarowaniem
parków krajobrazowych i parków narodowych¹**

Голос в дискуссии о цели создания, юридическом статусе и актуальном ведении хозяйства в пейзажных и национальных парках

Voice in the discussion on the purpose of creation, legal status and present management of landscape parks and national parks

Państwowa Rada Ochrony Przyrody uchwaliła w 1971 r. powołanie obszarów chronionego krajobrazu i parków krajobrazowych stanowiących niższe jednostki odnośnie do spraw ochrony niż rezerваты przyrody i parki narodowe.

Celem obszarów chronionego krajobrazu było objęcie ochroną resztek naturalnych krajobrazów. Należało nie dopuszczać na chronionym obszarze do rozwoju przemysłu, intensyfikacji rolnictwa związanego z jego chemizacją i zakładaniem ferm zwierzęcych, a w lasach zakładać uprawy plantacyjne. Tereny te miały służyć przede wszystkim turystyce i rekreacji. Projektowano utworzyć je w każdym województwie przez pracownie fizjograficzne wspólnie z konserwatorem przyrody, uzgadniając w Urzędzie Wojewódzkim z planowaniem przemysłowym i rolniczym.

Wyznaczeniu obszarów chronionego krajobrazu przeszkodziła reorganizacja w 1975 r. podziału administracyjnego kraju. Aktualnie są zatwierdzone obszary dopiero w 9 województwach. Brak jeszcze dla nich odrębnego statusu prawnego poza ujęciem ich w planach zagospodarowania przestrzennego. Zasady ochrony obszarów ochrony krajobrazu powinny mieć dokumentację w nowej ustawie o ochronie przyrody i nowelizowanej ustawie o planowaniu przestrzennym. Sprawy ochrony przyrody są niestety w wydzielonych obszarach chronionego krajobrazu bardzo różnie przestrzegane. Brak jest instrukcji dotyczących prowadzenia gospodarki rolnej i leśnej. Ochrona jest wyłącznie bierna, polegająca na stosowaniu nie respektowanych przez różne resorty gospodarki zakazów związanych z bardziej surowymi obostrzeniami z zakresu ochrony środowiska.

¹) Artykuł dyskusyjny (Red.)

Parki krajobrazowe są to obszary z przewagą powierzchni leśnych, nie spełniające wszystkich wymogów stawianych parkom narodowym. Stanowią one niższy stopień ochrony zasobów przyrody niż parki narodowe, ale wyższy od obszarów chronionego krajobrazu. Celem ich ochrony jest zachowanie nieskażonego środowiska naturalnego reprezentującego unikalne walory krajobrazowe określonych regionów województw z mocnym wyeksponowaniem, szczególnie w otulinie parków, rozbudowy terenów rekreacyjnych i turystyki. Zatwierdzonych jest 19 parków krajobrazowych. Projektuje się utworzenie z najbardziej jeszcze naturalnych krajobrazów przynajmniej po 1 parku krajobrazowym w każdym województwie.

Z inicjatywy wojewódzkiego konserwatora przyrody przy powołaniu parku krajobrazowego przeprowadza się jego wstępną inwentaryzację przyrodniczą i waloryzację wartości krajobrazowych. Po pozytywnym zaopiniowaniu projektu przyszłego parku przez PROP, powołuje go i zatwierdza Wojewódzka Rada Narodowa.

Program zagospodarowania części leśnej parków krajobrazowych miał być związany ze zmianą gospodarki leśnej lasów gospodarczych grupy II na lasy ochronne grupy I.

W parkach krajobrazowych należało utworzyć więcej aniżeli w lasach gospodarczych rezerwatów przyrody, obiecywano przebudowę drzewostanów i stosowanie rębni zgodnych w instrukcjach z typami siedliskowymi lasów. Wyliczone etaty cięć miały być nie przekraczane w użytkowaniu lasu. Baza rekreacyjna i turystyczna miała być rozbudowywana w otulinie parku.

Administracyjnie gospodarkę leśną w parkach krajobrazowych w dalszym ciągu prowadzą miejscowi nadleśniczowie. Tylko w niewielu nowo utworzonych parkach powołano zarządy i straż parku podlegającą konserwatorowi przyrody i władzom wojewódzkim. Zadaniem zarządu parku jest ochrona parku i kontrolowanie działań o charakterze inwestycyjnym i eksploatacyjnym zgodnie z zasadami ochrony środowiska i ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego, inicjowanie badań naukowych itp.

W prowadzonej obecnie gospodarce leśnej w parkach krajobrazowych nadal jako priorytetowa pozostała funkcja produkcji drewna! Przed kilku laty władze leśne wydały dyrekcjom OZLP polecenie ograniczania tworzenia w parkach krajobrazowych znaczniejszej powierzchni lasów grupy I i niezaniżania poboru etatów rębnych.

Na tym tle dochodzi do konfliktowych sytuacji między zarządami parków a nadleśnictwami odnośnie do prowadzonej gospodarki leśnej, czasami zupełnie nie uwzględniającej spełniania nowej roli powołanych parków.

Recesja gospodarcza kraju jeszcze bardziej ograniczyła możliwości poprawy warunków rekreacji, budowy nowych inwestycji i zastosowania etatu według potrzeb hodowlanych związanych z przebudową drzewostanów parków krajobrazowych, a także parków narodowych.

Chciałbym w ramach dyskusji nad zagospodarowaniem lasów wchodzących w skład chronionych jednostek, a więc obszarów chronionego krajobrazu, parków krajobrazowych, parków narodowych i rezerwatów

częściowych, zaproponować, aby natychmiast po oficjalnym ich zatwierdzeniu przystąpiono w nich do rewizji urządzania lasu.

We wszystkich chronionych jednostkach, mimo że w założeniu wybór ich oparto na znacznym udziale drzewostanów pochodzenia naturalnego, a także o stosunkowo dużym udziale starszych drzewostanów, muszą wejść do ogólnej powierzchni także jednogatunkowe uprawy, młodniki i drągowiny drzewostanowo niezgodne z potencjalnymi składami gatunkowymi i siedliskowymi lasu.

Rewizja urzędzeniowa dotyczyłaby głównie zagadnień przebudowy drzewostanów, których nie można odkładać do przyszłego definitywnego urządzania lasu. Nowelizacja zdezaktualizowanej instrukcji urządzania lasu dla rezerwatów i parków narodowych z 1962 r. jest w początkowym stadium dyskusji. Największe trudności wiążą się z ustaleniem metod obliczenia zapasu drzewostanów, inwentaryzacji przyrodniczej i opracowania zasad zagospodarowania rezerwatów częściowych. Przyrodnicy dążą do tak znacznej dokładności inwentaryzacji gleb i fitosocjologicznej, że czas zbioru danych terenowych musiałby przekroczyć 2-letnią normę do kilku lat.

Przyszła instrukcja urzędzeniowa i zagospodarowania dla parków narodowych i rezerwatów powinna objąć także parki krajobrazowe.

Podstawą przebudowy drzewostanów są wymagania żyzności siedlisk i mapa siedliskowa. Aktualna mapa siedlisk jest uproszczona i w lasach gospodarczych granice siedlisk oparte są na granicach znacznie powiększonych wydzieleni drzewostanowych. Na skutek tego w granicach wydzielenia drzewostanowego mogą częściowo występować różne typy siedliskowe lasu, które w poprzedniej instrukcji urzędzeniowej były podawane przynajmniej opisowo.

Stąd do przebudowy drzewostanów w parkach krajobrazowych należałoby oprzeć się na opracowanej fitosocjologicznie mapie zespołów leśnych.

Konieczna byłaby natychmiastowa rewizja urządzania lasu dla nowo utworzonych parków krajobrazowych, parków narodowych i rezerwatów przyrody. Miałaby ona na celu sporządzenie planu przebudowy, który byłby podstawą do ich zagospodarowania.

Na podstawie nowej kolei rębny i projektów przebudowy drzewostanów należałoby obliczyć nowy etat hodowlany, który powinny zatwierdzić władze OZLP oraz wykonać korektę planów użytkowania dla całego okręgu, aby nie obciążać wyrębami ponadetatowymi innych nadleśnictw. Parki krajobrazowe powinny opierać swą gospodarkę na wyliczonym etacie i cięciach związanych z przebudową drzewostanów. Kategorycznie nie może tu funkcja produkcji drewna stanowić funkcji priorytetowej.

Podwyższenie kolei rębny i wynikające stąd ograniczenia w pozyskaniu drewna kolidują z wykonaniem planu narzucanego przez OZLP. Nadleśniczowie nie mogą uznać i zastosować gospodarki leśnej zgodnie z nowym statusem parków krajobrazowych. Przebudowa drzewostanów wymaga większego nakładu prac trudnych do zmechanizowania, zrywki kon-

nej, pozyskania nasion odpowiednich miejscowych gatunków drzew (w tym gatunków domieszkowych) i powiększoną różnorodność produkcyjną szkółek. Przebudowa drzewostanów w nowo utworzonych parkach krajobrazowych odkładana jest najczęściej do lepszych czasów w przyszłości.

Gospodarka leśna w większości naszych parków narodowych i rezerwach częściowych, szczególnie w zakresie ich przebudowy i stosowania naturalnych form odnowienia, praktycznie jest prawie zaniechana. Stawki dla robotników leśnych za powyższe prace są mało atrakcyjne, a młodzież szkolna absolutnie nie może tu być wykorzystana tak jak w lasach gospodarczych.

Dyrektorzy parków narodowych starają się zmniejszyć areał powierzchni do przebudowy zmieniając je na rezerwy ścisłe, jeśli tylko osiągną wiek, w którym należałoby rozpocząć cięcia odnowieniowe.

Wszelkie zabiegi w rezerwach ścisłych dążące do odnowienia lasu są torpedowane często przez przyrodników — nieleśników, nie orientujących się w metodach odnawiania lasu i potrzebie utrzymania początkowych stadiów sukcesji oraz wprowadzania tych gatunków drzew, których zabrakło w potencjalnym składzie gatunkowym zespołów leśnych.

Rezerwy ścisłe projektuje się badać uznając sztuczne odnowienia gatunkami drzew z nasion obcego pochodzenia za zbiorowiska naturalne, a nawet — pierwotne.

Aby nie być gołosłownym, mogę podać przykłady. Rezerwy ścisłe w Kampinoskim Parku Narodowym w przeważającej części składają się z sośnin odnowionych z sadzenia, niezgodnych z potencjalnym składem gatunkowym zbiorowisk leśnych. Drzewostany nie zostały przebudowane przed ich uznaniem za rezerwy ścisłe. W wyniku tego była w jednym z rezerwatów ścisłych nawet plantacja topolowa.

W Ojcowskim Parku Narodowym wspomina się od kilkunastu lat o gromadnym usychaniu jodły na skutek działania emisji przemysłowych, nie starając się o wcześniejszą ich przebudowę, gdyż dzieje się to w rezerwach ścisłych. Podobnie jest teraz w Karkonoskim Parku Narodowym, Świętokrzyskim Parku Narodowym i niestety — w licznych rezerwach przyrody. Gina chronione gatunki, dla których były właśnie tworzone rezerwy, głównie z powodu zaniechania odpowiednich cięć odnawiających.

Administracja leśna nie tylko unika stosowania cięć odnowieniowych, aby nie narazić się na krytykę przyrodników, ale po prostu nie zna innych metod rębni jak zrębowa i nie ma odpowiednio kwalifikowanych robotników, możliwości zrywki konnej i transportu.

Gospodarkę leśną w obiektach chronionych (rezerwach, parkach narodowych, parkach krajobrazowych) powinni kontrolować inspektorzy obwodowi w porozumieniu z konserwatorami przyrody. Konserwatorzy przyrody nie zawsze są leśnikami i nie zawsze mają odpowiedni staż hodowlany.

Jeszcze raz chciałbym przypomnieć, że sporządzenie planu przebudowy drzewostanów w połączeniu z planem odnowienia lasów rezerwato-

wych i ściśle przestrzeganie go przez administrację leśną powinno być podstawą gospodarki leśnej naszych lasów, w których czynnik ochrony przeważał nad funkcjami produkcji drewna.

Projekt przebudowy powinien być wykonany natychmiast po utworzeniu nowych parków krajobrazowych w rewizji urządzania lasu. Nadleśnictwa, w skład których weszły parki krajobrazowe oraz zarządy parków narodowych powinny mieć wykonanie rocznych zadań nie na podstawie pozyskania masy drewna, ale na podstawie wykonanych zabiegów pielęgnacyjnych w drzewostanach, szczególnie przebudowy i odnowienia lasu.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 28 grudnia 1983 r.

Краткое содержание

Государственный Совет Охраны Природы принял в 1971 году решение о создании площадей охраняемого пейзажа и пейзажных парков, которые являются низшими единицами по вопросам охраны, чем заповедники природы и национальные парки.

Целью охраны — площадей охраняемого пейзажа — является обеспечение и недопущение чрезмерной индустриализации и интенсификации сельского хозяйства на площадях, которые должны служить туризму и отдыху. Такие площади утверждены только в 9 воеводствах. Отсутствует для них отдельный юридический статут и инструкция относительно ведения лесного и сельского хозяйства.

Пейзажные парки (создано 19) представляют более низкую степень охраны ресурсов природы, чем национальные парки, с проектами расширения существующих в них территорий отдыха и туризма в изоляции парка, а также увеличение количества заповедников природы. Лесное хозяйство в пейзажных парках ведется местными надлесничими, при чем размер лесопользования не ограничен, а увеличение функции отдыха, туризма и охраны природы практически реализуется в минимальной степени. Этими проблемами занимается управление пейзажными парками подчиненное воеводскому управлению, часто не сотрудничающее с надлесничествами.

В частичных заповедниках и национальных парках практически не выполняются планы возобновлений и перестройки искусственных насаждений, приводя тем самым неоднократно к экологическим катастрофам.

Автор предлагает, чтобы после организации новых охранных единиц провести немедленно ревизию плана лесоустройства, вычислить новый размер лесоразведения, который учел бы перестройку части искусственных насаждений и способы возобновления охраняемых естественных лесных сообществ. Функция интенсификации производства древесины должна уступить место функции охраны природы и туризма, в методах возобновления леса, отбора видового состава и очередности рубок. Также резко отрицательным методом ведения хозяйства в охраняемых единицах является признание их как строгий заповедник или ведение только санитарных рубок.

Должно быть ускорено издание новой инструкции лесоустройства и ведение хозяйства в охраняемых единицах, которой следовало бы охватить леса площадей охраняемого пейзажа, пейзажные парки, национальные парки и заповедники.

Summary

The State Council for Preservation of Nature decided in 1971 to call into being territories of protected landscape and landscape parks, which are lower nature protection units than nature reservations and national parks.

The protection purpose of the territories of protected landscape is preservation and exclusion from excessive industrialization and intensification of agriculture of territories which should serve for tourism and recreation. Such territories are approved up to now only in 9 provinces. They have no special legal status and no instruction concerning the farming and silviculture.

Landscape parks (up to now 19) are lower degree of protection of nature resources than national parks, with projects of enlargement in them of recreation grounds and of tourism in the protective belt of the parks and increasing the number of reservations. In landscape parks, the forest management is carried out by local head foresters, the felling volume is not limited and the increase of the functions of recreation, tourism and nature protection is in the practice realized only to a very low degree. These problems are subject of activity of the administration of landscape parks and this is subordinated to the provincial office, which often does not cooperate with the forest districts.

In partial reservations and in national parks, the regeneration plans and the transformations of artificial stands are in the practice not realized and this sometimes leads to ecological calamities.

The author proposes to do immediately after the approval of new protection units a revision of the forest management plan, to calculate new silvicultural volume, which should take into account the transformation of a part of artificial stands and the methods of regeneration of protected natural forest communities. The function of intensification of wood production should give way to functions of nature protection and tourism, as the regeneration methods, the species composition and the rotation are concerned. Also the acknowledgement of landscape parks as strict reservations or performance only of sanitary cuttings is an extremely negative method of the management in protected units.

The edition of new instruction for forest management and silviculture in protected units, involving territories of protected landscape, landscape parks, national parks and reservations, should be precipitated.